

НАШІ ЮВІЛЯРИ

Щиро вітаємо зі славним 80-річчям президента Соціологічної асоціації України, академіка НАН України, професора Віля Савбановича Бакірова. У цьому номері ми публікуємо текст ювіляра, присвячений актуальним питанням соціальної стійкості та солідарності України та українців у період війни. Нам видається, що цей текст якнайкраще характеризує самого Віля Савбановича, стійкість і життєлюбність ювіляра впродовж усього його плідного життєвого і професійного шляху, відданість вітчизняній соціології та непересічний внесок академіка Бакірова у її розвиток.

Вітаємо зі славним ювілеєм, шановний Віле Савбановичу! Бажаємо міцного здоров'я, оптимізму, попри всі виклики, та творчої енергії у здійсненні всіх життєвих і професійних планів.

*Колектив та редколегія журналу
«Соціологія: теорія, методи, маркетинг»*

DOI 10.15407/sociology2026.02.005

УДК 316.62

ВІЛЬ БАКІРОВ,

президент Соціологічної асоціації України, доктор соціологічних наук, професор кафедри прикладної соціології та соціальних комунікацій факультету соціології Харківського національного університету ім. В.Н. Каразіна (61022, Харків, майдан Свободи, 4); головний науковий співробітник відділу методології і методів соціології Інституту соціології НАН України (01021, Київ, вул. Шовковична, 12)

VIL BAKIROV,

President of the Sociological Association of Ukraine, Doctor of Sociological Sciences, Professor at the Department of Applied Sociology and Social Communications, Faculty of Sociology, V.N. Karazin Kharkiv National University (4, Freedom Square, Kharkiv, 61022); Chief Research Fellow at the Department of Methodology and Methods of Sociology, Institute of Sociology, National Academy of Sciences of Ukraine (12, Shovkovychna St., Kyiv, 01021, Ukraine)

bakirov.vil@gmail.com

<https://orcid.org/0000-0001-5110-3403>

Цитування: Бакіров, В. (2026). Цивілізаційне значення української національної стійкості в контексті російсько-української війни. *Соціологія: теорія, методи, маркетинг*, 2, 5–16, <https://doi.org/10.15407/sociology2026.02.005>.

Публікується на засадах ліцензії Creative Commons Attribution 4.0 International (CC BY 4.0)
Published under the Creative Commons Attribution 4.0 International (CC BY 4.0) license.

© Бакіров, В., 2026.

© Видавець Інститут соціології Національної академії наук України, 2026 / Publisher Institute of Sociology of the National Academy of Sciences of Ukraine, 2026.

Цивілізаційне значення української національної стійкості в контексті російсько-української війни¹

Вступ

Повномасштабне вторгнення Російської Федерації в Україну 24 лютого 2022 року стало не лише кульмінацією військової агресії, що тривала з 2014 року, а й каталізатором безпрецедентного прояву української національної стійкості. Цей феномен, що здивував багатьох міжнародних спостерігачів та аналітиків, котрі пророчили швидку поразку України, виходить за межі суто військового аналізу й вимагає поглибленого розуміння в ширшому соціальному, культурному та, найважливіше, цивілізаційному контексті. Перед лицем екзистенційної загрози своєму існуванню українське суспільство продемонструвало надзвичайну здатність до самоорганізації та опору, що ґрунтувалася не лише на матеріальних ресурсах, а й на глибоких духовних та ціннісних підвалинах.

Метою цієї статті є вивчення та формулювання цивілізаційних чинників української національної стійкості перед лицем повномасштабної російської агресії.

Національна стійкість є багатогранним концептом, що традиційно визначається як здатність держави та суспільства встояти, адаптуватися, відновитися та трансформуватися перед лицем різноманітних викликів, криз та потрясінь, водночас зберігаючи свої засадничі функції, ідентичність та структури (Norris et al., 2008; Walker & Salt, 2012; Paton & Johnston, 2017). Класичні підходи до національної стійкості часто наголошують на таких складових, як політична стабільність, економічний потенціал, військова міць, ефективність державних інституцій та соціальна інфраструктура. Проте традиційні показники стійкості України напередодні повномасштабного вторгнення (стабільність політичної системи, економічна ефективність, військова потуга порівняно з агресором) не виглядали достатньо вагомими для забезпечення ефективного опору. Це свідчить про необхідність розширити концептуальне уявлення про національну стійкість, зокрема за рахунок включення «м'яких» чинників на кшталт патріотичних почуттів, високого рівня соціальної згуртованості, національної ідентичності, довіри та культурних цінностей. Досвід України увиразнює критичну важливість цих «невловимих» аспектів, які у традиційних моделях часто недооцінюють. Дослідження показують, що вони можуть суттєво підвищити національну стійкість навіть за браку матеріальних ресурсів (Aldrich, 2012).

Розуміння глибинних причин українського опору вимагає звернення до цивілізаційних теорій та концепцій національної ідентичності. Ідеї С. Гантингтона

¹ В основу публікації покладено виступ Віля Бакірова як президента Соціологічної асоціації України на українсько-польській конференції "Social Resilience and Solidarity in Wartime: Experiences from Ukraine and Poland", яка відбувалася в Києві 21–22 березня 2025 року. Конференція була зорганізована Інститутом соціології НАН України та Інститутом соціальних наук при SWPS Університеті соціальних і гуманітарних Наук (Варшава, Польща) і за підтримки Фонду Ст. Баторія (Польща).

(Huntington, 1996) щодо «зіткнення цивілізацій», хоча й дискусійні, актуалізували питання ролі культурно-цивілізаційних відмінностей у міжнародних відносинах. Війну в Україні можна розглядати як вияв фундаментального розколу між євроатлантичною цивілізаційною моделлю, що ґрунтується на демократії, верховенстві права та правах людини, та євразійською імперсько-авторитарною моделлю, втіленням якої є теперішня Росія. Сучасні дослідники, які аналізують російсько-українську війну, дедалі більше підкреслюють її цивілізаційний вимір (Snyder, 2018, 2022; Yekelchuk, 2020). Російську агресію розглядають не лише як спробу захопити території, а й як намагання знищити українську ідентичність та нав'язати ціннісну систему «Русского міру», що характеризується анти-західництвом, культом насилля та зневагою до прав і свобод людини, до людської гідності. З цієї точки зору, український спротив є боротьбою за право на власне цивілізаційне майбутнє, за збереження своєї культурної матриці та за можливість жити згідно із принципами, які українці вважають фундаментальними. Іншим важливим аспектом є розуміння цієї війни як вияву глобального протистояння між демократіями та автократіями (Diamond, 2022; Fukuyama, 2022), на передовій якого опинилася Україна.

Теоретична основа дослідження спирається на синтез концепцій національної стійкості — з окремим наголосом на її соціальних, культурних і ціннісних складових — і цивілізаційних теорій, що дає змогу досягнути глибинні чинники українського опору й помістити російсько-українську війну у ширший глобальний контекст.

Методологія

Для досягнення поставленої мети та отримання відповідей на дослідницькі питання у статті застосовано комплексний методологічний підхід, що поєднує якісні та кількісні методи аналізу. Серед них — аналіз документів, який передбачає систематичне вивчення широкого кола наукових публікацій із соціології, політології, історії та культурології, офіційних документів органів державної влади України, а також аналітичних звітів неурядових організацій щодо цивілізаційної ідентичності України, національної стійкості та російсько-української війни, опублікованих переважно у 2014–2025 роках.

Для оцінювання суспільних настроїв, ціннісних орієнтацій, рівня соціальної згуртованості та сприйняття цивілізаційного вибору було проаналізовано результати репрезентативних соціологічних опитувань, проведених провідними українськими центрами у 2022–2025 роках. Ці опитування були зосереджені на таких питаннях, як готовність людей чинити опір, віра в перемогу; рівень довіри до суспільних і державних інституцій; геополітичні орієнтації; сприйняття таких цінностей, як демократія, свобода, права людини; а також ставлення до власної національної ідентичності й культури.

Дані з різних джерел інтерпретовано в контексті дослідницьких запитань. Особливу увагу було приділено виявленню зв'язків між цивілізаційними цінностями, національною ідентичністю та проявами стійкості українського суспільства.

Результати та обговорення

Український опір повномасштабній російській агресії, що триває вже понад три роки, став не лише випробуванням на міцність для держави та суспільства, а й переконливим свідченням глибинних цивілізаційних процесів, які визначають вектор розвитку сучасної України. Якщо до вторгнення 2022 року традиційні індикатори національної стійкості — військова потуга, економічний потенціал чи інституційна спроможність — викликали у багатьох спостерігачів обґрунтовані сумніви щодо здатності України витримати удар значно сильнішого супротивника, то реальний перебіг подій засвідчив вирішальну роль інших, менш відчутних, але не менш потужних чинників. Саме духовний вимір, укорінений у національній ідентичності та свідомому цивілізаційному виборі, став незламним осердям, яке дало змогу українському суспільству мобілізуватися, згуртуватися й чинити ефективний опір.

На початку повномасштабного вторгнення російської федерації в лютому 2022 року чимало експертних оцінок — як в Україні, так і за її межами — були скептичними щодо шансів України на тривалий та успішний опір. Російська армія істотно переважала українські сили за чисельністю особового складу, озброєнням, технікою та фінансовими ресурсами. Політична система України, попри проходження кількох етапів демократичних трансформацій, усе ще характеризувалася певним рівнем нестабільності, наявністю корупційних викликів і недосконалістю державних інституцій. Економіка, ослаблена попередніми роками гібридної війни та структурними проблемами, також здавалася неготовою до потрясінь такого масштабу.

Однак прогнози щодо швидкого краху України не справдилися. Натомість світ став свідком безпрецедентної консолідації українського суспільства, масового волонтерського руху, ефективної координації між військовим командуванням та громадянськими ініціативами, швидкої адаптації економіки до потреб воєнного часу і, що найважливіше, незламної волі до боротьби. Збройні Сили України, спираючись на всенародну підтримку, не лише зупинили просування агресора на ключових напрямках, а й звільнили значні території. Цей феномен не можна пояснити суто військово-технічними чинниками або результативністю окремих управлінських рішень. В основі української стійкості лежать фундаментальні цінності *свободи* та *гідності*, глибоко вкорінені в історичній пам'яті й культурі українського народу.

Прагнення *свободи* є наріжним каменем української ментальності. Багатовікова історія України — це історія боротьби за незалежність проти різних імперій і загарбників. Козацька доба, Визвольні змагання ХХ століття, дисидентський рух, Помаранчева революція 2004 року та Революція Гідності 2013–2014 років — усі ці етапи утверджували свободу як ключову цінність української ідентичності. Ця глибинна потреба у свободі стала для мільйонів українців потужним мотивом захищати свою країну.

Цінність *гідності* привела українців до Революції Гідності 2014 року. Ця революція становила не лише протест проти корумпованої влади та її відмови від європейського курсу, а й потужну оборону людської та національної гідності.

«Русскій мір», який Росія намагається нав'язати Україні, несе із собою зневагу до прав людини, приниження особистості, культ насильства та покори — все те, що є діаметрально протилежним прагненню українців до гідного життя у вільній країні. Жакливі злочини російської армії на окупованих територіях лише посилили усвідомлення того, що боротьба точиться не просто за території, а й за право на людську гідність і за саме існування.

Соціологічні опитування свідчать, що більшість громадян України є беззаперечними прихильниками демократичної моделі суспільного устрою. В опитуванні, проведеному Центром Разумкова у 2024 році, понад 60% респондентів назвали демократію найприйнятнішим типом державного устрою для України. 50,5% погодилися із твердженням «народовладдя для нашої країни важливіше, ніж суворий порядок», тоді як лише 21% вважали, що «суворий порядок важливіший за народовладдя». 47% під час вибору між свободою і матеріальним добробутом віддають перевагу свободі (і лише 24% — матеріальному добробуту). Підтримка демократичних цінностей виражена більшою мірою, ніж у 2021 році, тобто до початку повномасштабної війни (Razumkov Centre, 2024). Згідно з дослідженням соціологічної групи «Рейтинг» спільно з Gallup International, Україна посідає шосте місце серед опитаних країн за рівнем повної згоди із твердженням «демократія може мати свої недоліки, але це найкраща система правління». В Україні 64% погоджуються із цим твердженням, 14% — ані погоджуються, ані заперечують, і лише 16% — не погоджуються (Rating Group, 2024b).

Російська агресія, спрямована на заперечення самого існування окремої української нації, мови та культури, спричинила безпрецедентне посилення української національної ідентичності. Відбулося активне переосмислення власної історії, відродження культурних традицій та зростання популярності української мови. Для багатьох українців, особливо тих, хто раніше був байдужим або мав нечітку ідентичність, війна стала каталізатором усвідомлення себе як частини великої української нації з унікальною історією та культурою, які необхідно захищати. Загальнонаціональні соціологічні опитування засвідчують, що кількість громадян, які вважають себе українцями, суттєво зросла порівняно з довоєнними показниками. В усіх регіонах — від Заходу до Сходу — абсолютна більшість ідентифікують себе насамперед як громадян України. Так, за даними КМІС (Київського міжнародного інституту соціології), у 2022–2024 роках у середньому 80% мешканців Заходу, 82% — Центру, 80% — Півдня та 77% — Сходу вважають себе насамперед громадянами України. Те саме стосується й інших категорій населення: зокрема незалежно від етнічного походження чи мови абсолютна більшість вважають себе громадянами України (KIIS, 2024b). За результатами дослідження Соціологічного центру Разумкова, на запитання «Наскільки Ви пишаєтеся тим, що є громадянином України?», у червні 2024 року 91% опитаних громадян України відповіли, що вони «дуже пишаються» або «радіше пишаються» своїм українським громадянством. Натомість у 2015-му цей показник становив 68%, у 2010 — 62%, а у 2000 — 62% (Razumkov Centre, 2024). Це також підтверджують інші дослідження (Rating Group, 2023).

Розв'язана Росією війна є зіткненням двох принципово різних моделей суспільного устрою. За понад 30 років державної незалежності українське суспільство, попри всі труднощі та внутрішні проблеми, поступово здійснило цивілізаційний вибір на користь демократії, верховенства права, поваги до прав людини та ринкової економіки. Помаранчева революція (2004) й, особливо, Революція Гідності (2013–2014) виразно задекларували цей національний вибір. Він став відображенням глибинних ціннісних орієнтацій значної частини українців, які пов'язують своє майбутнє саме з євроатлантичною цивілізаційною моделлю. Як зауважує Тимоті Снайдер, українці борються за ідею Європи, можливо, навіть сильніше, ніж це усвідомлюють деякі європейці (Snyder, 2022). Для українців європейський вибір — це не лише економічні вигоди чи гарантії безпеки, а передусім можливість побудувати справедливе, вільне та сучасне суспільство, в якому поважають гідність кожної людини.

«Руський мір», який просуває Кремль, є повною антитезою цих прагнень. Він ґрунтується на авторитаризмі, імперському реваншизмі, мілітаризмі, зневазі до міжнародного права, придушенні будь-якого інакомислення та культі обожненого лідера. Ця модель несе загрозу не лише суверенітетові України, а й фундаментальним засадам людської цивілізації, що спирається на гуманізм і свободу. Тому перспектива повернення на орбіту російського впливу, перспектива розчинення в цьому «Руському мірі» є абсолютно неприйнятною для переважної більшості українців і рівнозначною соціальної та екзистенційної смерті. Це усвідомлення породжує колосальну енергію спротиву.

Російська агресія проти України стала найяскравішим проявом глобальної тенденції до загострення протистояння між демократичними та авторитарними режимами. Україна мимоволі опинилася на передовій цієї боротьби, перетворившись на своєрідний фронтір, де вирішується не лише її власна доля, а й майбутня архітектура європейської та глобальної безпеки. У цьому контексті українська стійкість набуває глобального цивілізаційного значення. Захищаючи свою незалежність і територіальну цілісність, Україна водночас обстоює засадничі принципи Статуту ООН, міжнародного права та ідею світу, що ґрунтується на правилах, а не на праві сильного. Своєю боротьбою українці демонструють, що автократичні режими не можуть безкарно перекраювати кордони, нав'язувати свою волю іншим народам і руйнувати підвалини міжнародного порядку.

Досвід України є важливим уроком для інших демократій світу. Він засвідчує, що стійкість не є даністю, а потребує постійного зміцнення, зокрема через розвиток громадянського суспільства, утвердження демократичних цінностей і готовність захищати власний спосіб життя. Він також показує, що міжнародна солідарність і підтримка є важливими для оборони країни, однак вирішальну роль відіграє внутрішня готовність суспільства до боротьби та самопожертви.

Скепсис, який інколи виникає щодо дій окремих західних партнерів, не змінює базового усвідомлення українцями того, що вони борються не лише за себе, а й за цінності вільного світу. Це відчуття власної місії, сприйняття себе як «щита Європи» перед натиском нового варварства, є також важливою складовою духовної стійкості.

Отже, українська національна стійкість є не лише запорукою виживання української держави, а й важливим чинником, що впливає на глобальні цивілізаційні процеси та майбутнє міжнародних відносин.

Соціологічні опитування, проведені в Україні у 2022–2025 роках, переконливо підтверджують і поглиблюють розуміння цивілізаційних засад української національної стійкості. Ці дані виразно демонструють високий рівень суспільної консолідації навколо ідеї захисту незалежності, європейського вибору та фундаментальних демократичних цінностей.

Загальнонаціональні опитування, проведені КМІС (Київським міжнародним інститутом соціології) на замовлення National Democratic Institute (NDI), засвідчують, що переважна більшість українців поділяє демократичні цінності та підтримує євроатлантичну інтеграцію. Частка респондентів, які хочуть бачити Україну повноцінною демократією, стабільно залишається дуже високою — понад 90% (KIIS, 2024a).

Одним із найважливіших показників української стійкості є стабільно високий рівень віри громадян у перемогу України у війні з Росією. Попри тривалість бойових дій, руйнування та людські втрати, ця віра залишається домінантною у суспільстві. Соціологічна група «Рейтинг» у межах регулярного моніторингу фіксує, що майже 90% українців вірять у перемогу України (Rating Group, 2024a). Така стійка віра в перемогу є не лише ситуативним емоційним феноменом, а проявом глибокого переконання у правоті власної справи та життєздатності української нації. Вона ґрунтується на усвідомленні екзистенційного характеру загрози та неприйнятності будь-яких компромісів, які передбачали би втрату суверенітету або цивілізаційного вибору. Ця віра підживлює готовність до тривалого спротиву та особистих жертв.

Готовність українців до особистого спротиву, попри втому від трьох років війни, залишається на високому рівні. Масштабне дослідження соціологічної групи «Рейтинг» у співпраці з Gallup International показало, що Україна має найвищу серед європейських країн готовність боротися за свою державу. Частка тих, хто готовий це робити, становить 62%, що майже вдвічі більше, ніж частка тих, хто не готовий — 33%; ще 4% не визначилися (Rating Group, 2024c).

Результати соціологічних опитувань засвідчують, що війна стала потужним каталізатором зміцнення української національної ідентичності. Відбулося чітке відмежування від російського культурного та інформаційного простору. Зокрема зафіксовано істотне зростання використання української мови у повсякденному спілкуванні. За даними дослідження Центру Разумкова 2024 року, 78% респондентів назвали українську мову рідною; у 2017 році цей показник становив 68%, у 2015 — 60%, а у 2006 — лише 52%. На запитання, якою мовою престижніше спілкуватися серед друзів, колег по роботі чи навчанню, 75,5% опитаних обрали українську мову, 6% — російську, ще 16% відповіли, що їм «байдуже, якою». Для порівняння: 2015 року ці показники становили відповідно 43%, 21,5% і 29% (Razumkov Centre, 2024).

За умов зовнішньої агресії помітно зросла зацікавленість українською історією, традиціями та культурою як важливими маркерами ідентичності та інструментами протидії російській пропаганді, яка заперечує українську суб'єкт-

ність. Це свідчить про пришвидшення процесів націєтворення. Загроза знищення стимулювала українців переосмислити та утвердити власну ідентичність як підґрунтя виживання і розвитку. Ця консолідована ідентичність є основою соціальної згуртованості та колективної дії.

Окремо слід зазначити, що після повномасштабного вторгнення проєвропейський цивілізаційний геополітичний вибір набув в українському суспільстві безпрецедентної підтримки. Соціологічне опитування, проведене КМІС у 2024 році серед дорослих мешканців територій України, підконтрольних українській владі, показало, що 90% українців хочуть бачити Україну частиною ЄС, а 84% — частиною НАТО (KIIS, 2025a). Ці дані переконливо свідчать не лише про прагнення до безпеки й економічного добробуту, а й про свідоме бажання належати до спільноти країн, які поділяють демократичні цінності, принцип верховенства права та повагу до прав людини.

Одним із найважливіших проявів стійкості є високий рівень довіри до інституцій, безпосередньо залучених до оборони країни, а також надзвичайно високий рівень соціальної згуртованості.

Збройні Сили України мають найвищий рівень довіри в суспільстві — понад 90–95% за даними соціологічних опитувань. Ця довіра є засадничою для морального стану як армії, так і цивільного населення. Волонтерські організації також користуються надзвичайно високим рівнем довіри (близько 80–85%), що відображає величезну роль громадянського суспільства у підтримці армії та постраждалого населення. Рівень довіри до Президента України Володимира Зеленського різко зріс після вторгнення і, хоча зазнає певних коливань, залишається суттєво вищим, ніж до 24 лютого 2022 року (KIIS, 2025b).

Високий рівень довіри до Збройних Сил та волонтерів є свідченням ефективності їхньої діяльності та визнання їхньої вирішальної ролі в обороні країни. Це також сприяє зміцненню соціального капіталу та горизонтальних зв'язків у суспільстві. Фактично українське суспільство продемонструвало здатність до самоорганізації та ефективної низової співпраці, що компенсувало певні вади державних інституцій на початкових етапах вторгнення. Феномен масового волонтерства, коли мільйони людей долучилися до допомоги армії, внутрішньо переміщеним особам і медикам, є яскравим прикладом такої згуртованості.

Аналіз соціологічних даних за 2022–2025 роки переконливо засвідчує високий рівень віри українців у перемогу, готовність до спротиву, безпрецедентну підтримку європейської та євроатлантичної інтеграції, високий рівень довіри до Збройних Сил України й волонтерських організацій, а також зростання національної самоідентифікації та суспільної консолідації. Ці дані підтверджують тезу про потужний цивілізаційний фундамент українського опору. Саме цінності свободи, гідності, національної ідентичності та свідомий вибір на користь демократичного, європейського шляху розвитку стали тими нематеріальними чинниками, які дали змогу Україні вистояти проти агресора, значно сильнішого у військовому й технічному вимірах.

Війна прискорила процеси національної консолідації та кристалізації цивілізаційної ідентичності. Якщо до 2014 року і навіть до 2022 року в українському суспільстві існували певні регіональні й ідеологічні відмінності щодо геополі-

тичних орієнтацій та ціннісних пріоритетів, то повномасштабна російська агресія значною мірою їх нейтралізувала, об'єднавши більшість українців довкола ідеї захисту власної держави та європейського майбутнього.

Важливо зазначити, що ця стійкість не є статичною. Вона потребує постійної підтримки з боку держави, громадянського суспільства та міжнародних партнерів. Виклики, пов'язані із затяжною війною, втомою, економічними труднощами та інформаційним тиском з боку агресора, залишаються актуальними. Проте глибинні ціннісні та ідентифікаційні підвалини, підтверджені емпіричними даними, дають підстави для оптимізму щодо здатності українського суспільства подолати ці виклики в майбутньому.

Дослідження феномену української національної резильєнтності за умов повномасштабної російської агресії дає змогу сформулювати низку важливих узагальнень, що мають як теоретичне, так і практичне значення, а також окреслити перспективи подальших наукових розвідок.

Цивілізаційний вимір — ключовий чинник резильєнтності: вирішальними для мобілізації українського суспільства та його здатності до тривалого й ефективного спротиву екзистенційній загрозі стали усвідомлений цивілізаційний вибір на користь демократичного, європейського шляху розвитку, а також фундаментальні цінності свободи, гідності та національної ідентичності.

Ціннісна консолідація та зміцнення національної ідентичності: російська агресія, спрямована на знищення української державності та ідентичності, парадоксальним чином привела до безпрецедентного посилення національної самосвідомості, консолідації суспільства навколо української мови, культури й історії. Відбулося чітке ціннісне відмежування від «Русского міру», який для переважної більшості українців асоціюється з авторитаризмом, насильством і запереченням людської гідності.

Україна — фронтір глобального протистояння: війна Росії проти України є не локальним конфліктом, а яскравим проявом глобального протистояння між демократичними й авторитарними моделями суспільного устрою. Україна опинилася на передовій цієї боротьби, захищаючи не лише власний суверенітет, а й фундаментальні принципи міжнародного права та цінності вільного світу. Її стійкість має символічне та практичне значення для інших народів, які прагнуть зберегти свою свободу та демократичний розвиток.

Висновки

Українська національна резильєнтність, продемонстрована перед лицем брутальної агресії, є не лише історією виживання, а й переконливим свідченням сили людського духу, відданості свободі та свідомого цивілізаційного вибору. Її всебічне вивчення та осмислення мають тривати, адже уроки, які пропонує Україна, є надзвичайно важливими для всього людства у його прагненні до більш справедливого, безпечного та вільного світу.

Історія людства опинилася у точці біфуркації, вихід з якої в напрямі прогресу не є безумовно ґарантованим. Як пише український філософ Віктор Андрущенко, «це складна і загрозна реальність, пошук причин та забезпечення гідного вихо-

ду з якої, без будь-якого сумніву, є надзавданням для цивілізації. Роль України у його подоланні є ключовою. Сьогодні вона стоїть на межі двох світів — європейського (гуманного й цивілізаційно впорядкованого) та азійсько-російського (нетерпимого й агресивно-руйнівного). Україна першою прийняла на себе неімовірний удар “рашистського азійства”, який, цілком імовірно, міг би поширитися на Європу. Задля самозахисту та збереження європейсько-цивілізаційного світу Україна має вистояти, витримати й перемогти» (Андрущенко, 2025, с. 43).

Український досвід демонструє необхідність розширення традиційних концепцій національної стійкості, які нерідко зосереджуються на матеріальних та інституційних аспектах. Він увиразнює критичну важливість «м'яких» чинників — цінностей, ідентичності, соціального капіталу, культурних наративів і психологічної готовності суспільства — як ключових компонентів стійкості, особливо в умовах екзистенційних загроз і гібридних воєн.

Війна в Україні підтверджує актуальність цивілізаційного підходу для аналізу сучасних міжнародних конфліктів. Вона демонструє, що зіткнення цінностей та ідентичностей може бути не менш важливим рушієм конфліктів, ніж геополітичні чи економічні інтереси.

Український випадок надає унікальний матеріал для дослідження процесів націєтворення, особливо в умовах зовнішньої агресії. Він показує, як екстремальні виклики здатні прискорювати консолідацію нації та кристалізацію її ідентичності.

Для України розуміння цивілізаційних засад власної стійкості є важливим для формування державної політики, спрямованої на подальше зміцнення національної єдності, розвиток української культури й освіти та утвердження демократичних інституцій і цінностей. Важливо підтримувати високий рівень суспільної довіри та розвивати механізми взаємодії між державою і громадянським суспільством.

Застосовно до міжнародної спільноти — усвідомлення цивілізаційного виміру російсько-української війни має спонукати демократичні країни до більш рішучої та послідовної підтримки України. Це стосується не лише військової та фінансової допомоги, а й підтримки європейської та євроатлантичної інтеграції України, а також протидії російській дезінформації та спробам підірвати єдність вільного світу.

З огляду на розбудову глобальної безпеки — український досвід стійкості може бути використаний для розроблення стратегій протидії гібридним загрозам і зміцнення стійкості інших держав та суспільств. Він підкреслює важливість інвестицій у людський капітал, освіту, критичне мислення та розвиток сильного громадянського суспільства як ключових елементів національної безпеки у XXI столітті.

Перспективи подальших досліджень

Важливо продовжувати довгостроковий моніторинг змін у ціннісних орієнтаціях та національній ідентичності українців, зокрема після завершення активної фази війни, щоб оцінити тривкість цих трансформацій.

Порівняльні дослідження українського досвіду стійкості з досвідом інших країн, які стикалися або стикаються з подібними викликами, є необхідними для виявлення універсальних та унікальних чинників успішного спротиву. Поглиблене вивчення психологічних механізмів адаптації, подолання травми та збереження психічного здоров'я населення за умов затяжної війни є критично важливим для розроблення ефективних програм підтримки.

Крім того, надзвичайно актуальними є дослідження впливу культурних наративів, мистецьких практик і символічної політики на формування та підтримання національної стійкості.

Переклад з англійської ДМИТРА ГЛОМОЗДИ

Джерела / References

Aldrich, D.P. (2012). *Building Resilience: Social Capital in Post-Disaster Recovery*. University of Chicago Press.

Andrushchenko, V. (2025). *The Enlightenment Odyssey of the Mind*. Kyiv: Znannia. [=Андрущенко, В. (2025). Просвітницька Одиссея розуму. Київ: Знання].

Diamond, L. (2022). The coming wars for democracy. *Foreign Affairs*, 101(3).

Fukuyama, F. (2022). Preparing for defeat. *American Purpose*, 10 March. Retrieved from: <https://www.americanpurpose.com/articles/preparing-for-defeat/>

Huntington, S.P. (1996). *The Clash of Civilizations and the Remaking of World Order*. Simon & Schuster.

KIIS. (2024a). *NDI Survey: Despite the Burden of War, Ukrainians' Aspiration for Inclusive Democracy Remains Unchanged*. Retrieved from: <https://www.kiis.com.ua/?lang=ukr&cat=reports&id=1422&page=1>

KIIS. (2024b). *Perception of Belonging to the Ukrainian Nation*. Retrieved from: <https://www.kiis.com.ua/?lang=ukr&cat=reports&id=1458&page=1>

KIIS. (2025a). *Dimensions of Attitudes towards the EU and NATO and Attitudes towards the USA*. Retrieved from: <https://kiis.com.ua/?lang=ukr&cat=reports&id=1468>

KIIS. (2025b). *Dynamics of Trust in Social Institutions in 2021–2024*. Retrieved from: <https://kiis.com.ua/?lang=ukr&cat=reports&id=1467&page=1>

Norris, F.H., Stevens, S.P., Pfefferbaum, B., Wyche, K.F., & Pfefferbaum, R. L. (2008). Community resilience as a metaphor, theory, set of capacities, and strategy for disaster readiness. *American Journal of Community Psychology*, 41(1–2), 127–150.

Paton, D. & Johnston, D. (2017). *Disaster Resilient Communities: Developing and Implementing an Empirically-Based Capacity Building Framework*. Charles C. Thomas Publisher.

Plokhii, S. (2015). *The Gates of Europe: A History of Ukraine*. Basic Books.

Rating Group. (2023). *How the War Changed me and the Country: Year in Review*. Retrieved from: https://ratinggroup.ua/research/ukraine/kompleksne_dosl_dzhennya_yak_v_yna_zm_nila_mene_ta_kra_nu_p_dsumki_roku.html

Rating Group. (2024a). *All-Ukrainian Survey by the International Republican Institute (IRI): October 2024*. Retrieved from: <https://www.ratinggroup.ua/news/nationwide-survey-of-the-international-republican-institute-iri-october-2024>

Rating Group. (2024b). *Level of Democracy: Research by “Rating” with Gallup International*. Retrieved from: <https://ratinggroup.ua/research/ukraine/riven-demokratiyi-doslidzhennya-rejtingu-z-gallup-international.html>

Rating Group. (2024c). *Readiness to Fight for One's Country in Wartime: Research by “Rating” with Gallup International*. Retrieved from: <https://ratinggroup.ua/research/ukraine/gotovnist-za-umov-vijni-voyuvati-za-svoyu-krayinu-doslidzhennya-rejtingu-z-gallup-international.html>

Razumkov Centre. (2024). *Identity of Ukrainian citizens: Trends of change (June 2024)*. Retrieved from: <https://razumkov.org.ua/napriamky/sotsiologichni-doslidzhennia/identychnist-gromadian-ukrainy-tendentsii-zmin-cherven-2024r>

Snyder, T. (2018). *The Road to Unfreedom: Russia, Europe, America*. Tim Duggan Books.

Snyder, T. (2022). Ukraine holds the future: The war between democracy and nihilism. *Foreign Affairs*, 101(5). Retrieved from: <https://www.foreignaffairs.com/ukraine/ukraine-war-democracy-nihilism-timothy-snyder>

Walker, B. & Salt, D. (2012). *Resilience Thinking: Sustaining Ecosystems and People in a Changing World*. Island Press.

Windle, G. (2011). What is resilience? A review and concept analysis. *Reviews in Clinical Gerontology*, 21(2), 152–169.

Yekelchik, S. (2020). *Ukraine: What Everyone Needs to Know*. Oxford University Press.

Отримано / Received 02.04.2026

Прийнято до друку після рецензування /

Accepted for publication after review 30.04.2026

Опубліковано / Published 08.06.2026

ВІЛЬ БАКІРОВ

Цивілізаційне значення української національної стійкості в контексті російсько-української війни

Статтю присвячено вивченню феномену української національної стійкості за умов повномасштабної російської агресії. Автор аналізує цивілізаційні детермінанти опору українського суспільства, які виходять за межі традиційних військово-політичних та економічних чинників. Війна Росії проти України інтерпретується як вияв глобального протистояння між демократичними та авторитарними моделями суспільного устрою, в рамках якого Україна відіграє роль держави-фронтиру, котра боронить фундаментальні принципи вільного світу. Автор стверджує, що українська стійкість має не лише локальне, але й глобальне цивілізаційне значення.

Ключові слова: національна стійкість, цивілізаційний вибір, російсько-українська війна, українська ідентичність, цінності, демократія, авторитаризм, соціальна згуртованість

VIL BAKIROV

The civilizational significance of Ukrainian national resilience in the context of the Russo-Ukrainian war

This article is dedicated to the study of the phenomenon of Ukrainian national resilience under the conditions of full-scale Russian aggression. The author analyzes the civilizational determinants of Ukrainian society's resistance, which extend beyond traditional military-political and economic factors. Russia's war against Ukraine is interpreted as a manifestation of the global confrontation between democratic and authoritarian models of social order, wherein Ukraine acts as a frontier state, defending the fundamental principles of the free world. It is argued that Ukrainian resilience holds not only local but also global civilizational significance.

Keywords: national resilience, civilizational choice, Russo-Ukrainian war, Ukrainian identity, values, democracy, authoritarianism, social cohesion